

2010-жыл ичиндеги акча-кредит саясаты жөнүндө отчет

Улуттук банк Башкармасынын
2011-жылдын 1-мартындагы
№11/1 токтому менен кабыл алынган

Акча-кредит саясатындагы негизги тенденциялар

Акча-кредит саясатынын 2010-жылга негизги багыттарында 7,5 - 9,5 пайыз чегинде аныкталган инфляцияга баа берүүнүн негизинде экономикалык өсүштү колдоо жана калкты социалдык жактан коргоону күчөтүү үчүн бюджеттен кошумча өбөлгөлөр дү караштыруунун масштабдуу чараларынын, ошондой эле электр жана жылуулук энергиясына тарифтердин жогорулоосунун алкагында, инфляциялык басымдар жогорулай тургандыгы жөнүндө болжолдоолор камтылган. Инфляциянын орточо арымын кармап туруу, 2010-жылдын негизги маселеси болуп аныкталган.

Иш жүзүндө 2010-жылы акча-кредит саясаты тышкы чөйрөдө туруксуздуктун сакталып турушу учурунда ички таасирлерден улам орун алган бир нече маселелерден келип чыккан. Республикада болуп өткөн саясий окуялар акча-кредит саясатын жүргүзүү шарттарынын өзгөрүүсүнө жана мүнөзүнө олуттуу таасирин тийгизген. Банк тутумунда системалуу кризистин жана инфляциянын орточо арымынын алкагындагы экономиканын кыйла орчундуу стагнация коркунучунун орун алышы тобокелдиги шарттарында, Улуттук банктын апрель айынан кийинки алгачкы аракеттери, эң оболу, банк жана финансы тутумунунун туруктуулугун камсыз кылууга жана экономикалык өсүштү демилгелөөнү колдоого багытталган.

Коммерциялык банктардын экономиканы кредиттөөсү үчүн ресурстук базанын төмөндөгөнүн эске алуу менен Улуттук банк, экинчи чөйрөк ичинде ачык рыноктогу операциялар аркылуу үстөк ликвиддүүлүктү алып салуунун көлөмүн олуттуу төмөндөткөн: ноталардын жүгүртүүдөгү көлөмү март айынын акырындагы 1,0 млрд. сомго каршы, июнь айынын акырына карата 200 млн. сомду түзгөн. Ошону менен бирге эле, Улуттук банк, банктарды рефинансылоо боюнча операциялардын көлөмүн көбөйтүү менен коммерциялык банктар үчүн милдеттүү камдардын өлчөмүн 9,5 пайыздан 8 пайызга чейин төмөндөткөн.

Улуттук банк, август айынан тартып, коммерциялык банктар менен банк секторундагы ликвиддүүлүк боюнча проблемалардын орун алышы шарттарында, аларды колдоо үчүн микрофинансылык уюмдарга сом ликвиддүүлүгүн сунуштоо боюнча своп операцияларын жүргүзө баштаган. Бүтүндөй алганда жыл ичинде, бул операциялардын көлөмү 14,7 млн. АКШ долларын же 683,5 млн. сом эквивалентин түзгөн.

Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондунун (БРАФтын) экономиканы кредиттөө жана ликвиддүүлүктү колдоо үчүн банк секторуна финансылык ресурстарды сунуштоо боюнча иши активдештирилген. Алсак, БРАФтын бөлүштүрүлгөн каражаттарынын көлөмү жыл башындагы 66,6 млн. сомдон 1 028,1 млн. сомго чейин көбөйгөн. Мындан тышкары, экономикалык өсүштү демилгелөө максатында, май айында Улуттук банк тарабынан БРАФтын иш максаттары үчүн базалык чен 8 пайыздан 7 пайызга чейин, ошондой эле базалык ченге карата БРАФтын кредиттик каражаттары боюнча пайыздык чендин өлчөмүн аныктоо үчүн түзөтүүчү тармактык коэффициенттер 1 ге чейин төмөндөтүлгөн.

Улуттук банк жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан алдын-ала кабыл алынган ички саясий жана экономикалык татаал жагдайдын орун алышы шартында кредиттөөнү демилгелөө боюнча чаралар, дүйнөлүк экономикалык кризистин терс таасир этүүсүнөн улам 2009-жылдагы түшүүсүнөн кийин экономиканы кредиттөөнүн өсүшүнүн акырындап калыбына келишине өбөлгө түзгөн. Алсак, экономикага кредиттердин өсүш арымы 2010-жыл ичинде 6,3 пайызды түзгөн.

Үчүнчү чейрек ичинде дан өсүмдүктөрүн өстүрүүчү ири өлкөлөрдө орун алган климаттык катаклизмдерден улам, энергопродукцияларга баанын өсүшүнүн алкагында келип чыккан тышкы баа таасирлеринин натыйжасында, азык-түлүк товарларына карата ички баалардын жогорулоосунан көрүнгөн жана калктын инфляциялык күтүүлөрүнүн күчөшүнөн улам чыңалган, инфляциялык процесстердин олуттуу тездеши башталган. 2010-жыл ичинде инфляциянын 19,2 пайыз болушунда керектөө бааларынын индексинин өсүшү биринчи жарым жылдыкта 4,1 пайызды гана түзгөн.

Инфляциялык басымдын өсүшүн жана бюджеттик чыгашалардын олуттуу өсүшүн эске алуу менен Улуттук банкта август айында акча массасын стерилизациялоо боюнча операцияларды активдештирүүгө багытталган, акча-кредит программасына корректировкалоолор киргизилген. Улуттук банктын бул багытта кабыл алган чараларынын бири болуп, жүгүртүүдөгү ноталардын көлөмүн өстүрүү аныкталган. Алсак, жүгүртүүдөгү ноталардын көлөмү июнь айынын акырындагы 200 млн. сомдон 2010-жылдын декабрь айынын акырына карата 669,2 млн. сомго чейин өскөн. Улуттук банктын эсептик чени 2010-жыл үчүн 4,65 пайыздык пунктка жогорулап 5,5 пайызды түзгөн. Мындан тышкары, декабрь айынын акыркы эки жумасында Өкмөттүн таза чыгашаларынын олуттуу көбөйүүсү шартында, Улуттук банк коммерциялык банктардын ашыкча камдарын кошумча алып салуу максатында 70,9 млн. сом жалпы суммада МБКларды репо шарттарында сатуу боюнча операцияларды ишке ашырган.

Улуттук банк, алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүнө жол бербөө максатында, 2010-жылы АКШ долларын сатуу боюнча валюталык интервенциялардын көлөмүн көбөйткөн. Улуттук банктын АКШ долларын таза сатуусу бүтүндөй жыл ичинде 234,8 млн. АКШ долларын түзгөн. Мында, АКШ долларынын сомго карата расмий курсу 6,8 пайызга, 44,0917 сом/АКШ долларынан 47,0992 сом/АКШ долларына чейин (2009-жылдын ушул эле мезгилинде – 11,9 пайызга) өскөн.

Сомго карата басымдын күчөшүнө карабастан, Улуттук банк эл аралык камдардын көлөмүн сактап гана калбастан, аны 2010-жылдын декабрь айынын акырына карата абал боюнча 1,7 млрд. АКШ долларына жеткирүү менен 131,7 млн. АКШ долларына же 8,3 пайызга көбөйтө алган, бул товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн келечектеги 4,3 айлык импорттун жабат.

Бүтүндөй алганда, 2010-жылы экономикада экономикалык өсүш арымдын өткөн жылдагыга салыштарганда 1,4 пайызга кыскаруусу байкалган (2009-жылы ИДПнын өсүшү 2,9 пайызды түзгөн), мында ИДПнын төмөндөөсүнө негизги салымды соода, курулуш, айыл чарбасы сыяктуу тармактар кошушкан.

Алдын-ала алынган маалыматтар боюнча 2010-жыл ичинде төлөм теңдеминин сальдосу 56,1 млн. АКШ доллары өлчөмүндө түптөлгөн, ошону менен бирге эле, күндөлүк эсептин тартыштыгынын 508,5 млн. АКШ долларына же ИДПга карата 11,1 пайызга чейин олуттуу көбөйүүсү белгиленген.

2010-жыл үчүн мамлекеттик бюджеттин тартышыгы ИДПга карата 5,1 пайыз чегинде катталган, ал эми 2009-жылы ал ИДПга карата 1,5 пайыз өлчөмүндө тартыштык менен аткарылган.

Бүтүндөй алганда, 2010-жыл ичинде, Улуттук статистика комитетинин маалыматтарына ылайык баалардын жалпы деңгээлинин өсүшү 19,2 пайызды түзгөн. Биздин өлкөдө инфляциялык процесстер негизинен монетардык эмес факторлордун таасиринен улам жүрөт. Алсак, баа берүү боюнча, инфляциянын 19,2 пайызынын 9,8 пайызы – бул, монетардык эмес факторлордун түздөн-түз салымынан болгон болсо, инфляциялык күтүүлөрдүн салымы 4,8 пайызды, монетардык факторлор – 4,6 пайызды түзгөн.

Негизги соода өнөктөштөрдөн болушкан өлкөлөрдүн көрсөткүчтөрүнө салыштырганда биздин республикабызда инфляциянын кыйла жогорку арымда болушу, реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индексинин 8,1 пайызга, 111,3 кч чейин өсүшүн шарттаган.

Өлкөдө орун алган инфляциянын жогорку деңгээлин жана олуттуу инфляциялык тобокелдиктердин 2011-жылда сакталып калышын көңүлгө алуу менен, анын ичинде мамлекеттик бюджеттин күтүлүп жаткан жогорку деңгээлдеги тартыштыгына байланыштуу, 2010-жылдын 30-декабрында Акча-кредиттик жөнгө салуу комитети акча-кредит саясатын катуулатуунун алкагында, «Акча-кредит саясатынын 2011-2013-жылдарга негизги багыттарына» ылайык, БРАФты кредиттөө максаттары үчүн 2011-жылдын январь айына карата базалык ченди 7,0 дон 8,0 пайызга чейин жогорулатуу жөнүндө чечим кабыл алган.

Акча-кредиттик көрсөткүчтөрдүн динамикасы

Акча базасы отчеттук жыл ичинде 18,4 пайызга (2009-жылы 18,9 пайызга) көбөйүү менен 2010-жылдын декабрь айынын акырына карата 48 597,3 млн. сомду түзгөн.

Акча базасынын түзүмүндө жүгүртүүдөгү нак акчалардын үлүшүнүн 2010-жылдын башталышындагы 87,0 пайыздан жыл акырында 89,1 пайызга чейин көбөйүүсү жүргөн, буга ылайык коммерциялык банктардын Улуттук банктагы корреспонденттик эсептериндеги каражаттарынын үлүшү 13,0 пайыздан 10,9 пайызга чейин азайган.

M0 банктардан тышкаркы акча отчеттук жыл ичинде 22,4 пайызга көбөйүү менен (2009 -жылы 15,3 пайызга) 2010-жылдын акырына карата 41 471,2 млн. сомду түзгөн.

M2 акча массасы 2010-жыл ичинде 23,6 пайызга (2009-жылы 13,8 пайызга) көбөйүү менен ушул эле декабрь айынын акырына карата 53 745,4 млн. сом чегинде катталган, мында улуттук валютадагы депозиттер 27,8 пайызга көбөйгөн.

Чет өлкө валютасындагы депозиттерди камтыган¹ M2X кеңири мааниде колдонулуучу акча массасынын көлөмү 2010-жылы 21,1 пайызга (2009-жылы 17,9 пайызга) көбөйүү менен ушул эле жылдын декабрь айынын акырына карата 69 207,7 млн. сомду түзгөн. Улуттук валютадагы депозиттердин өсүш арымы 2010-жылы 27,8 пайыз чегинде түптөлгөн, бул банктардан тышкаркы нак акчалардын өсүш арымынан (22,4 пайызга) жогору. Мында, депозиттердин жалпы көлөмү 19,3 пайызга, ал эми чет өлкө валютасындагы депозиттердики – 13,4 пайызга көбөйгөн.

2010-жылы кеңири мааниде колдонулуучу акча массасынын көбөйүүсү Кыргыз Республикасынын экономикасын монеттештирүүнүн көрсөткүчүнүн өсүшү менен коштолгон, ал жыл ичинде 3,9 пайыздык пунктка өсүшүнө карабастан, 27,9 пайыз деңгээлинде төмөн бойдон калууда.

Инфляция: алынган жыйынтыктар жана тенденциялар

Бүтүндөй алганда 2010-жыл ичинде 2009-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда баалардын жалпы деңгээлинин олуттуу жогорулоосу байкалган. Улуттук статистика комитетинин (УСК) маалыматтарына ылайык 2010-жыл ичинде баалардын жалпы деңгээлинин өсүшү 19,2 пайызды түзсө, ал эми 2009-жылы 0,0 пайыз чегинде катталган.

Айыл-чарба продукцияларынын түшүмдүүлүгүнүн начардыгына жана дүйнөдө мунай заттарына суроо-талаптын калыбына келишине байланыштуу, дүйнөлүк жана ички рыноктордо азык-түлүк товарларына жана энергопродукцияларга баалардын жогоруу болушу; электр жана жылуулук энергияларына тариф саясатынын өзгөрүшү,

¹ Өкмөттүн жана резидент эместердин депозиттерин эске албаганда

кээ бир чек аралардын жабылышы жана коңшулаш өлкөлөрдүн чек араларында контролдук-өткөрмө режимдин катуулатылышы, ошондой эле өлкөдөгү туруксуз коомдук-саясий жагдайдан улам республика ичинде соода шарттарынын начарлоосу экономикада инфляциялык процесстердин тездешине себеп болушкан.

1-таблица. Кыргыз Республикасындагы керектөө бааларынын индекси

	2010-ж. декабры		2010-ж. январь-декабрына 2009 –ж. январь-декабрына
	2010-ж ноябрына	2009-ж декабрына	
Бардык товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр	102,4	119,2	108,0
анын ичинде			
Тамак-аш азыктары жана алкогольсуз суусундуктар	104,2	127,0	106,5
Алкоголдуу суусундуктар жана тамеки заттары	101,7	112,9	107,8
Азык-түлүктөн башка товарлар	100,8	114,2	111,4
Кызмат көрсөтүүлөр	101,0	111,9	107,2

Азык-түлүк товарларына карата баалар 2010-жыл ичинде 27,0 пайызга жогорулаган (2009-жылы баалардын 7,4 пайызга төмөндөөсү белгиленген).

Жергиликтүү кантты сунуштоо көлөмүнүн төмөн болушу, ошондой эле импорттолуучу кантка карата нарктын өсүшү ички баалардын жогорулоосун шарттаган. Алсак, 2010-жыл ичинде республика боюнча кантка баанын өсүшү 22,5 пайызды түзгөн.

Жемге карата баанын өсүшүнүн, ички өндүрүштүн төмөндөөсүнүн, ошондой эле жергиликтүү продукциянын жеткире эсепке алынбаган жогорку көлөмүнүн натыйжасында ички рынокто жылдык мааниде этке карата баанын өсүшү (+27,9 пайызга) байкалган. 2010-жыл ичинде жергиликтүү рынокто керектөөнүн көлөмүндө импорттун жогорку үлүшүнүн эсебинен майга жана тоң майларга баанын 37,8 пайызга жогорулоосу катталган. Өз кезегинде, импорттолуучу майга баанын өсүшү Россиядагы кургакчылыкка, ошондой эле өсүмдүк майын тышка алып чыгууга Казакстандын тыюу салуусуна шартталган.

2010-жыл ичинде алкогольдуу суусундуктар жана тамеки заттары 12,9 пайызга кымбаттаган.

Азык-түлүктөн башка товарларга керектөө бааларынын индексинин 12 айлык өсүшү 14,2 пайызды түзгөн.

Күйүүчү-майлоочу материалдардын наркы жылдык мааниде 31,8 пайызга, бензинге баа 29,3 пайызга, ал эми дизель отунуна 51,9 пайызга өскөн.

Акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баалардын индексинин өсүшү 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча 11,9 пайызды (2009-жыл үчүн – 4,4 пайызга) түзгөн. Бул топто индекстин өсүшү, негизинен ресторандардын жана мейманканалардын кызмат көрсөтүүлөрүнүн 16,7 пайызга өсүшүнүн эсебинен улам жүргөн, бул тамак-аш азыктарынын наркынын, ошондой эле транспорт кызмат көрсөтүүлөрүнүн (+9,2 пайызга) жана эс алууну уюштуруу кызмат көрсөтүүлөрүнүн (+23,5 пайызга) кымбаттоосуна байланыштуу болгон. Саламаттыкты сактоо жана билим берүү кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркынын, тиешелүүлүгүнө жараша 23,1 жана 5,9 пайызга көбөйүүсү байкалган.

Реалдуу сектор

Алдын-ала алынган маалыматтар боюнча 2010-жыл ичинде ИДПнын көлөмү 2009-жылдагыга салыштырганда 1,4 пайызга (УСКнын докладына ылайык ИДПнын өсүшү 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча кайра каралып чыккан жана 2,3 пайыздан 2,9 пайызга чейин корректировкаланган) төмөндөө менен күндөлүк баада 212 177,4

млн. сом деңгээлинде түптөлгөн. «Кумтөр» алтын-кенин иштетүү боюнча ишканаларды эске албаганда, ИДПнын көлөмү 2010-жылдын январь-декабрь айларында 2,1 пайызга төмөндөгөн (2009-жылы өсүш 3,4 пайызды түзгөн). ИДПнын дефлятору 2009-жылдагы 4,0 пайызга каршы 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча 6,9 пайыз деңгээлинде түптөлгөн.

2-таблица. Иштин айрым түрлөрүнүн ИДПнын өсүшүнө/төмөндөөсүнө кошкон салымы
(пайыздарда)

	Салыш. салмак		Өсүш арымы		Өсүшкө салым	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Айыл чарбасы	18,8	18,5	6,7	-2,8	1,6	-0,5
Тоо-кен өнөр жайы	0,5	0,7	7,7	-0,4	0,0	0,0
Кайра иштетүү өнөр жайы	14,2	15,9	-9,3	10,1	-1,2	1,4
Э/энер., газды жана сууну өндүрүү жана бөл-үү	2,2	2,7	-2,6	11,0	0,0	0,2
Курулуш	6,7	5,7	22,1	-22,8	1,2	-1,5
Соода; Автомобилдерди ремонттоо,	16,8	16,1	2,3	-6,4	0,4	-1,1
Мейманканалар жана ресторандар	1,3	1,2	4,2	-9,6	0,1	-0,1
Транспорт жана байланыш	8,8	9,1	5,1	2,5	0,4	0,2
Жана башкалар	19,7	19,4	0,9	0,8	0,2	0,2
Азык-түлүккө таза салыктар	11,0	10,5	2,9	-1,4	0,4	-0,2
ИДП	100,0	100,0	2,9	-1,4	2,9	-1,4

Булагы: УСК, Улуттук банктын эсептөөлөрү

2010-жылдагы алдын-ала алынган маалыматтар боюнча өнөр жай продукциялары 2009-жылдагыга караганда 9,8 пайызга көбүрөөк өндүрүлгөн. ИДПнын түзүмүндө өнөр жайдын үлүшү Кыргыз Республикасынын экономикасынын түзүмүндө кыйла үлүштү ээлөө менен 2009-жылдагы 16,9 пайыздан 2010-жылы 9,4 пайызга чейин өскөн. «Кумтөр» алтын-кенин иштеп чыгуу ишканасын эске албаганда, өнөр жай өндүрүшүнүн өсүшү 11,7 пайызды түзгөн. 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча өнөр жайындагы түшүүлөр 8,1 пайызга, ал эми өнөр жай өндүрүшүнүн көлөмү «Кумтөрдү» эске албаганда, 10,1 пайызга төмөндөгөн. Өнөр жай өндүрүшүнүн 2010-жылда түптөлгөн өсүшү көбүнчө, 2009-жылдын төмөнкү базасынын эффектиси менен шартталган.

Кайра иштетүү өнөр жай тармагы өнөр жайдын өсүшүнө олуттуу салым кошкон, өндүрүштүн өсүшү 2010-жылдагы алдын-ала алынган маалыматтар боюнча 2009-жылдагыга салыштырганда 10,1 пайызды түзгөн.

Электрэнергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү боюнча да өнөр жай өндүрүшүнүн өсүшүнө байкалаарлык салым кошулгандыгы белгиленген. 2010-жылдагы алдын-ала алынган маалыматтар боюнча бул тармакты чыгаруу 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча катталган 2,6 пайызга төмөндөөсүнө каршы, 11,0 пайызга өскөн.

Айыл-чарба продукциясын дүңүнөн чыгаруу 2010-жылдагы алдын-ала алынган маалыматтар боюнча 2009-жылдын жыйынтыгы боюнча 6,7 пайызга өсүшүнө караганда, реалдуу мааниде 2,8 пайызга төмөндөгөн.

2010-жылы соода операцияларынын көлөмү² 2009-жылдагы ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда 6,4 пайызга кыскарган (2009-жылы сооданын көлөмүнүн өсүшү 2,3 пайызды түзгөн). 2010-жылда болуп өткөн саясий окуялар соода операцияларынын көлөмүнүн кыскаруусунун негизги себептеринен болгон. Ошондой болсо да, бул тармакта экономикалык жигердүүлүктүн акырындап калыбына келиши байкалууда: алсак, 2010-жылдын декабрь айында 2009-жылдын декабрына салыштырганда бүтүндөй республика боюнча соода операцияларынын көлөмүнүн 7,8 пайызга көбөйүүсү байкалган.

² Кошумча нарк боюнча эсептелген

Негизги капиталга инвестициялардын көлөмүнүн кыскаруусу (9,8 пайызга) 2010-жылы кайра иштетүү өнөр жайы, электрэнергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү боюнча объектилерде жана мейманкаларды жана ресторандарды куруу чөйрөсүндө өздөштүрүлгөн каражаттардын төмөндөөсүнө шартталган.

Тышкыэкономикалык сектор³

Кароого алынып жаткан жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында ФОВ баасында тышкы соода жүгүртүү 7,5 пайызга көбөйгөн жана нарктык маанисинде 4 846,3 млн. АКШ доллары түзгөн. Көбүнчө алыскы чет өлкөлөр менен товар жүгүртүүнүн көлөмү 10,5 пайызга өскөн, ал эми КМШ өлкөлөрү менен бул көрсөткүчтүн өсүшү 4,8 пайыз чегинде катталган. Отчеттук жылдын жыйынтыгы боюнча соода балансынын тартыштыгы 1,4 млрд. АКШ долларын түзүү менен 25,5 пайызга көбөйгөн.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде күндөлүк трансферттер боюнча валюталык түшүүлөрдүн көбөйүүсү байкалган, бул эмгек мигранттарынын акчалай которууларынын көлөмүнүн кыйла өсүшү менен (23,6 пайызга) шартталган. Ушуну менен катар эле, акчадай гранттардын мамлекеттик секторго келип түшүүлөрүнүн төмөндөөсү байкалган⁴.

Күндөлүк трансферттер боюнча акчалай келип түшүүлөрдүн өскөндүгүнө карабастан, товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн балансынын тартыштыгынын көбөйүүсү, ошондой эле «кирешелер» статьясы боюнча олуттуу агылып чыгуу күндөлүк эсептин абалынын начарлоосуна алып келген. 2010-жылдын жыйынтыгы боюнча күндөлүк операциялар эсебинин тартышыгы 508,5 млн. АКШ доллары өлчөмүндө түптөлгөн, бул ИДПга карата 11,1 пайызга туура келет (2009-жылдагы тиешелүү көрсөткүч 2,4 пайызды түзгөн).

Кароого алынып жаткан жылдын жыйынтыгы боюнча капитал менен операциялардын жана финансылык операциялардын эсеби 227,9 млн. АКШ доллар көлөмүндө оң сальдодо түптөлгөн, бул 2009-жылдагы тиешелүү көрсөткүчтөн 60,2 пайызга төмөн.

Кароого алынып жаткан жылдын жыйынтыгы боюнча төлөм теңдеминин сальдосу 56,1 млн. АКШ доллар өлчөмүндө оң түптөлгөн. Дүң эл аралык камдардын көлөмү отчеттук мезгилдин акырына карата 1 718,9 млн. АКШ доллар чегинде түптөлгөн, бул товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн келечектеги 4,3 айлык импорттун жабат.

Алдын-ала алынган маалыматтар боюнча сомдун номиналдуу эффективдүү алмашуу курсунун индекси (НЕАК) 2010-жылдын башталышынан тартып, 6,3 пайызга төмөндөгөн жана декабрь айынын акырына карата 116,4 түзгөн. Мындай төмөндөө, негизги соода өнөктөштөрдүн көпчүлүк валюталарына карата сомдун нарксызданышы менен шартталган. Алсак, 2010-жылдын декабрь айында сом, өткөн жылдын декабрына караганда казак тенгесине карата 7,2 пайызга, кытай юанына – 8,7 пайызга, АКШ долларына – 6,3 пайызга, россия рублине карата – 2,3 пайызга нарксызданган жана еврого карата 4,3 пайызга чыңдалган.

Сомдун номиналдуу эффективдүү алмашуу курсунун индексинин негизги соода өнөктөштөрдүн валюталарына карата нарксызданышына карабастан, негизги соода

³ Маалыматтар алдын-ала алынган.

⁴ Базалык мезгилдин жогорку деңгээлине байланыштуу. Маалымат үчүн: 2009-жылы Россия Федерациясынын Өкмөтүнөн 150,0 млн. АКШ доллары өлчөмүндөгү ири гранттык каражат келип түшкөн.

өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдө инфляциянын төмөнкү деңгээли⁵, реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индексинин көбөйүүсүнө басым көрсөткөн. Ошентип, сомдун реалдуу эффективдүү алмашуу курсу жыл башынан тартып 8,1 пайызга көбөйгөн жана 2010-жылдын декабрь айынын акырына карата 111,3 түзгөн.

Мамлекеттик финансы сектору

2010-жылы орун алган социалдык-экономикалык туруксуздуктун натыйжасында өлкөдө экономикалык жигердүүлүк басаңдаган, салык кирешелеринин өсүш арымы төмөндөгөн, социалдык коргоого жана курулушка жана ремонт иштерине мамлекеттик чыгашалар көбөйгөн жана натыйжада, мамлекеттик бюджеттин бейтендемсиздиги олуттуу күчөгөн.

Финансы министрлигинин Борбордук казыналыгынын алдын-ала берген маалыматтары боюнча мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы 2010-жылы 10,8 млрд. сомду же ИДПга карата 5,1 пайызды түзгөн (2009-жылы бюджет ИДПга карата 1,5 пайыз өлчөмүндө тартыштык менен аткарылган). Мында, «Кумтөрдүн» дүң кирешесинен салыктан түшкөн каражаттарды эске албаганда, мамлекеттик бюджеттин тартыштыгы 15,1 млрд. сомду же ИДПга карата 7,1 пайызды түзгөн. Мамлекеттик бюджетти жалпы каржылоо кароого алынып жаткан мезгил ичинде 13,0 млрд. сомду түзсө, анын ичинде ички каржылоо 6,4 млрд. сом, тышкы каржылоо – 6,5 млрд. сом чегинде катталган.

2010-жылы мамлекеттик бюджеттин операциялык иштен алган кирешеси 57,4 млрд. сомду же ИДПга карата 27,0 пайызды түзгөн. Өсүш арымы 2009-жылдагыга салыштырганда оң боюнча калган, бирок (+)21,6 пайызга каршы (+)3,7⁶ пайызды түзүү менен төмөндөгөн, бул акыркы беш жыл ичинде түптөлгөн орточо жылдык кирешеден бир кыйла төмөн.

2010-жылы салык кирешелеринин келип түшүүлөрү 2009-жылдын тиешелүү көрсөткүчүнө салыштырганда 9,0⁷ пайызга же 3,3 млрд. сомго көбөйүү менен 39,4 млрд. сомду түзгөн. Бюджеттин операциялык иштен кирешелеринин жалпы көлөмүндө салыктык келип түшүүлөрдүн үлүшү 2009-жылдагыга салыштырганда 3,3 п.п. көбөйүү менен 68,6 пайызды түзгөн. Салыктык кирешелер мамлекеттик бюджеттин операциялык иштерден кирешелеринин 5,9 пайызга өсүшүнө салым кошкон.

Салыктык эмес келип түшүүлөр 2009-жылдагыга салыштырганда 21,4 пайызга көбөйүү менен 2010-жылы 11,0 млрд. сомду түзгөн. Салыктык эмес келип түшүүлөр мамлекеттик бюджеттин операциялык иштерден кирешелеринин 3,5 пайызга өсүшүнө салым кошкон.

Алынган расмий трансферттер 2009-жылдагы тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 30,9 пайызга же 3,1 млрд. сомго төмөндөө менен кароого алынып жаткан жылы 7,0 млрд. сомду түзгөн. расмий трансферттердин көлөмүнүн төмөндөөсү мамлекеттик бюджеттин операциялык иштерден кирешелеринин өсүш арымына (-)5,7 пайызга терс салымын кошкон.

Мамлекеттик чыгашалар саясаты, мурдагыдай эле, мамлекеттин калайык-калк алдындагы социалдык гарантияларын жана милдеттенмелерин толугу менен жана өз убагында каржылоого багытталган.

⁵ Кыргыз Республикасындан инфляциянын жылдык мааниси (2010-ж. декабры 2009-ж. декабрына карата) 19,2 пайызды түзгөн, ал эми негизги соода өнөктөштөрдөн болушкан өлкөлөрдөгү инфляциянын орточо деңгээли, алдын-ала эсептөөлөр боюнча 3,4 пайызды түзгөн.

⁶ Реалдуу мааниде мамлекеттик бюджеттин операциялык иштерден түшкөн кирешеси 4,0 пайызга төмөндөгөн.

⁷ Реалдуу мааниде 1,0 пайызга көбөйгөн

Мамлекеттик бюджеттин операциялык ишке жалпы чыгашалары 2010-жылы 23,1⁸ пайызга же 11,5 млрд. сомго көбөйүү менен 61,6 млрд. сомду түзгөн.

Отчеттук мезгилде бюджеттик чыгашаларды функционалдык классификациялоого ылайык төмөнкү топтор боюнча чыгашалардын өсүшү байкалган: социалдык жактан коргоого (2,0 эсеге), экономикалык маселелерге (34,9 пайызга), коргоого, коомдук тартипке жана коопсуздукка (32,6 пайызга), эс алууга, маданиятка жана диний иштерге (12,9 пайызга), саламаттыкты сактоого (10,4 пайызга), билим берүүгө (4,3 пайызга) жана турак-жай коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрүнө (2,6 пайызга). Мамлекеттик бюджеттин чыгашалары «Айлана чөйрөнү коргоо» (2,4 пайызга) жана «Жалпы маанидеги мамлекеттик кызматтар» (1,7 пайызга) статьялары боюнча кыскарган.

Социалдык коргоого чыгашалардын кыйла көбүрөөк болушу калктын кыйла начар жашаган катмарына коммуналдык кызмат көрсөтүүлөр жана электрэнергиясы үчүн компенсациялардын төлөнүп берилишине, пенсиялардын (базалык бөлүм – 25,0 пайызга, камсыздандыруу бөлүмү – пенсиянын өлчөмүнө жараша 100 дөн 500 сомго чейин) жана Улуу Ата Мекендик согуштун ардагерлерине жөлөк пулдардын өлчөмүнүн жогорулашына байланыштуу болгон.

2010-жылдын 30-ноябрына карата абал боюнча мамлекеттик карыз 129,3 млрд. сомду, анын ичинде ички карыз – 8,5 млрд. сомду, тышкы карыз – 120,8⁹ млрд. сомду түзгөн. 2010-жылдын 11 айы үчүн мамлекетти карыз 9,8 пайызга же 11,5 млрд. сомго (246,4 млн. АКШ долларына) көбөйгөн.

Финансы сектору

Банк тутуму

2010-жылдын 30-декабрына карата абал боюнча Кыргыз Республикасынын аймагында 22 коммерциялык банк¹⁰ (Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалын кошо алганда) жана алардын 211 филиалы иштеп турган.

Отчеттук мезгилде Кыргыз Республикасынын банк тутуму 738,0 млн. сом өлчөмүндө пайда алган. 2009-жылдын ушул эле мезгилинде 22 коммерциялык банк иштеп турган жана алардын ишинин натыйжалары боюнча таза пайда 1 596,5 млн. сомду түзгөн.

2010-жыл үчүн банк тутумунун суммардык активдери 58,6 млрд. сомду түзүү менен 13,8 пайызга же 9,4 млрд. сомго, ал эми капитал 15,7 пайызга же 2,3 млрд. сомго, 12,6 млрд. сомго чейин төмөндөгөн. «АУБ» ААКсынын реалдуу финансылык абалына ылайык, ал боюнча маалыматтардагы корректировкалоолорду эске алуу менен суммардык активдердин төмөндөөсү 6,4 пайыз чегинде катталган.

Отчеттук жылдын акырына карата иштеп турган коммерциялык банктардын депозиттик базасы жыл ичинде 14,0 пайызга кыскаруу менен 34,1 млрд. сомду түзгөн. «АУБ» ААКсынын жана «Залкар Банк» ААКсынын депозиттерин эске албаганда, депозиттик база 40,4 пайызга көбөйгөн. Улуттук валютадагы депозиттер 10,1 пайызга, 16,3 млрд. сомго чейин өскөн (АУБ жана «Залкар Банк» ААКсын кошпогондо – 47,8 пайызга). Чет өлкө валютасындагы депозиттердин көлөмү 17,7 млрд. сомду түзүү менен 28,4 пайызга кыскарган (АУБ жана «Залкар Банк» ААКсын алып салганда алардын көлөмү 34,8 пайызга өскөн). АКШ долларынын курсундагы өзгөрүүлөрдү

⁸ Реалдуу мааниде 14,0 пайызга өскөн.

⁹ Улуттук банктын маалыматтары (30.11.10-жана карата. 1 АКШ доллары = 46,86сом)

¹⁰ Банк тутумунун түзүмүнөн 2010-жылдын 1-ноябрынан тартып «АзияУниверсалБанк» ААКсы алынып салынды, ал соттун банкроттук жол-жобосун баштоо тууралуу чечимине жана консервация режиминин токтотулушуна байланыштуу болгон (Улуттук банк Башкармасынын 2010-жылдын 1-ноябрындагы №83/1 токтому. 2010-жылдын 16-декабрындагы №91/1 токтомуна ылайык «Залкар Банк» ААКсы банк тутумуна кошулган.

эске албаганда, чет өлкө валютасындагы депозиттердин көлөмү 32,5 пайызга, ал эми депозиттердин жалпы көлөмү 16,5 пайызга кыскарган.

Валюталык депозиттердин кыскаруусуна байланыштуу депозиттик базаны долларлаштыруунун деңгээли жыл ичинде 61,3 төн 52,1 пайызга чейин төмөндөгөн.

2010-жылы коммерциялык банктардын кредит портфелинин көлөмү 26,4 млрд. сомду түзүү менен 4,6 пайызга көбөйгөн. Кредиттердин өсүшү сом түрүндөгү кредиттердин 22,2 пайызга 11,7 млрд. сомго чейин көбөйүүсүнө шартталган, ал эми чет өлкө валютасындагы кредиттер 14,7 млрд. сомду түзүү менен 6,1 пайызга кыскарган. АКШ долларынын курсунун өзгөрүүсүнүн тийгизген таасирин эске албаганда, чет өлкө валютасындагы кредиттердин кыскаруусу 11,8 пайызды түзгөн, ал эми жалпы кредит портфели 1,1 пайызга көбөйгөн.

Соода кредиттөөнүн негизги чөйрөсү бойдон калган. Кредиттөөнүн өсүшү айыл чарбасында да байкалган. Транспорт, байланыш, даярдоо жана кайра иштетүү ошондой эле социалдык кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүнө кредиттер, мурдагыдай эле, бир аз гана үлүштү түзүшкөн.

2010-жыл ичинде улуттук валютада жаңы берилген кредиттер боюнча орточо пайыздык чен 2009-жылдагыга салыштырганда 2,9 п.п. төмөндөө менен 23,7 пайызды, ал эми чет өлкө валютасында 1,7 п.п., 19,8 пайызга чейин түзгөн. Чендердин төмөндөөсүнө жана инфляциянын тездешине карабастан, улуттук валютадагы кредиттер боюнча реалдуу пайыздык чендин мааниси кыйла жогору 15,2 пайыз (2009 - жылы – 16,6 пайыз) бойдон калган.

Улуттук банктан лицензия алышкан банктык эмес финансы-кредит мекемелери

Кыргыз Республикасынын банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин тутуму 2010-жылдын акырына карата 906 банктык эмес мекемеден турган¹¹ (2009-жылдын акырына каратаалардын саны 972 түзгөн), алардын ичинен:

- Финансы компаниясы – 1
- Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду (БРАФ) – 1
- Микрофинансылык уюмдар – 397
- Кредиттик союздар – 217
- Алмашуу бюролору – 290.

Жана башка финансы мекемелери

2010-жылдын январь-октябрь айларында үч фондулук биржанын («Кыргыз фондулук биржасы» ЖАК, «Кыргызстандын фондулук биржасы - БТС» ЖАК, «Central Asian Stock Exchange» ЖАК) тоорук аянттарында ишке ашырылган бүтүмдөр боюнча тооруктардын чогуу алгандагы көлөмү 1 237,4 млн. сомду түзгөн. Тооруктардын көлөмүнүн төмөндөөсү 69,4 пайыз чегинде катталып, бардык тоорук аянтчаларында белгиленген: «Кыргыз фондулук биржасы» ЖАКтын тоорук аянтындагы бүтүмдөрдүн көлөмү 83,3 пайызга, 436,1 млн. сомго чейин, «Борбордук-Азиялык фондулук биржа» ЖАКта¹² – 58,9 пайызга, 392,6 млн. сомго чейин жана «Кыргызстандын фондулук биржасы - БТС» ЖАКтын тоорук аянтында – 14,9 пайызга, 408,8 млн. сомго чейин кыскарган.

2010-жылдын 1-декабрына карата абал боюнча республикада 19 камсыздандыруу уюму ишин жүзөгө ашырышкан, алардын ичинде 2 кайра камсыздандыруу уюму жана 7 резидент эместердин катышуусу менен компания болгон. Камсыздандыруу

¹¹ Ломбарддарды эсепке алуусуз, анткени аларды лицензиялоо 2009-жылдын 8-сентябрына тартып токтотулган.

¹² Маалыматтар 2010-жылдын 2-апрелине карата абал боюнча берилген.

уюмдарынын чогуу алгандагы өздүк капиталы 2010-жылдын 1-ноябрына карата абал боюнча жыл башынан тартып 3,0 пайызга азаюу менен 691 млн. сомду түзгөн. Чогуу алгандагы активдер 2,0 пайызга азаюу менен 852 млн. сом чегинде катталган. Ушул эле күнгө карата абал боюнча милдеттенмелер (камсыздандыруу камдарын кошо алганда) 11,0 пайызга азаюу менен 140,7 млн. сомду түзгөн.

Учурда, Кыргыз Республикасында 2 мамлекеттик эмес пенсиялык фонд бар (МэПФ): «Кыргызстан» МэПФ жана «Жаны Азия» МэПФ (2009-жылдын 26-майында лицензия алган, бирок өз ишин баштай элек). «Кыргызстан» МэПФнын активдеринин көлөмү 2010-жылдын 11 айы ичинде 16,5 пайызга көбөйүү менен ушул жылдын ноябрь айынын акырына карата на 25,5 млн. сомду түзсө, ал эми алардын чогуу алгандагы капиталынын көлөмү 45,7 пайызга көбөйүү менен 7,3 млн. сом чегинде катталган.